

RĂZBOIUL DIN RĂSĂRIT ȘI PERSPECTIVA TRAGICĂ A COMUNIZĂRII ROMÂNIEI REFLECTATE ÎN MEMORIALISTICA LUI MIRCEA ELIADE

Corneliu CIUCANU¹

„Furioasa mea iubire de țară, naționalismul meu incandescent mă doboară. Nu mai pot face nimic de când România a intrat în război” (Mircea Eliade, *Jurnalul portughez*)

Personalitate de excepție a culturii române, Mircea Eliade s-a impus ca filosof, scriitor, eseist, gazetar, fiind receptat în cultura universală drept o somitate mondială în domeniul istoriei și filosofiei religiilor. Student și discipol al lui Nae Ionescu², autor al *Itinerariului spiritual*, publicat în 1927, la

---

¹ Academia Română - Filiala Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, IAȘI.

² M. Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, 1992; M. Eliade, *Profesorul Nae Ionescu*, în *Vremea*, IX, nr. 463, 15 noiembrie 1936; C. Noica, *Nae Ionescu și spiritul de școală*, în *Convorbiri literare*, an LXXVI, nr. 5-6, mai-iunie 1943, p.353-356; Idem, *Nae Ionescu*, în *Buna Vestire*, seria a doua, an III; G. Racoveanu, *Omul*, în *Cuvântul*, serie nouă, an XVII, nr. 55, 7 decembrie 1940; Idem, *Nae Ionescu: Profesorul nostru*, în *Țara și Exilul*, an I, nr. 1, iunie, 1965; P.P.Panaiteșcu, *Nae Ionescu și Universitatea din București*, în *Cuvântul*, serie nouă, an XVII, nr. 12, 25 octombrie 1940; F. Anastasescu, *Profesorul în lagăr*, în *Cuvântul*, serie nouă, an XVII, nr. 3, 16 octombrie 1940; C. Stoicănescu, *Profesorul*, în *Cuvântul*, serie nouă, an XVII, nr. 8, 21 octombrie 1940; Idem, *Convertirea și jertfa Profesorului*, în *Almanahul Cuvântul*, 1941, p.79; I. P.Prundeni, *Nae Ionescu*, în *Porunca vremii*, an IV, nr. 176, 16 octombrie 1940; B. Slușanschi, *Cu Profesorul între sârme*, în *Cuvântul*, serie nouă, an XVII, nr. 1, 14 octombrie 1940, p.2; H. Sima, *Nae Ionescu*, în *Țara și Exilul*, an I, nr. 1, iunie 1965; A. Scrima, *Cuvinte târzii și nepotrivite despre Nae Ionescu*, în *Prodromos*, 1970; N. Ionescu, *Roza vânturilor* (ediție anastatică), București, 1990 (reeditare a lucrării cu același titlu, îngrijită și editată de Mircea Eliade în 1937); D. Ciachir, *Gânduri despre Nae Ionescu*, Iași, 1994; N. Ionescu, *Între ziaristică și filosofie*, culegere de articole publicate în ziarul *Cuvântul* (15 august 1926 - 26 martie 1938), Iași, 1996; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *Radiogarfa dreptei românești*, Iași, Editura FF Press, 1996, p.157-158; Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografia*, vol. I-IV, București-Brăila, Editura Universal Dalsy, 2001; Acvila, 2002; Muzeul Brăilei-Editura Istros-Muzeul Brăila 2003-2005; Idem, *Nae Ionescu și discipolii săi în arbele Securității*, vol. I, București, 2008; *Intelctualii și Mișcarea Legionară*, București, Editura Fundației Buna Vestire, 2000, p.156; Corneliu Ciucanu, *Nae Ionescu și „Nona generație”: intelectualul și tentația politicului*, în Gh. Buzatu, M. Cîrstea, H. Dumitrescu, C. Păiușan-Nuică (coord.), *Iluzie*,

vârsta de doar 20 de ani și considerat drept manifest-program al tinerei generații, Mircea Eliade s-a impus ca port-drapel al „noii generații” interbelice³, formulă cuprinzătoare în sens spiritual-inițiativ și deosebit de fecundă sub aspectul dezbaterii de idei din perioada anilor ’30⁴.

Anul acesta s-au împlinit 105 ani de la nașterea lui Mircea Eliade (1907-1986) și, totodată, am rememorat – cu nedisimulată mândrie și credință în dreptatea imuabilă a Neamului românesc – momentul 22 iunie 1941 și împlinirea a 71 de ani de la declanșarea **Războiului Sfânt** pentru eliberarea Basarabiei, Ținutului Herței și nordului Bucovinei, teritorii răpite de URSS în iunie 1940 în urma ultimatumului sovietic. Notele ultimative remise României de către URSS reprezentau, în fapt, punerea în aplicare a articolului 3 din protocolul adițional secret, anexă cinică a Pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939, cu repercusiuni catastrofale pentru întreaga istorie a secolului al XX-lea⁵. Demersul nostru corespunde redimensionării personalității lui M. Eliade din perspectiva evocării, în paginile memorialistice eliadene, a participării României la Războiul din Răsărit, un război drept, dar mai ales necesar în contextul tragediei românești din vara anului 1940, a umilințelor suferite de armata română, silită să abandoneze granițele și să se retragă fără luptă din calea agresorului sovietic. Drama României Mari a continuat în fatidica vară a anului 1940 cu odiosul Dictat de la Viena, care a însemnat pierderea Ardealului de Nord și a Dobrogei de Sud (Cadrilaterul). Declanșarea războiului, derularea ostilităților, înainte și după Bătălia Stalingradului, și evenimentele conexe care și-au pus amprenta asupra evoluțiilor geostrategice/geomilitare, actul de la 23 august și sfârșitul războiului îl găsim pe Eliade în Portugalia, ca atașat de presă și consilier cultural al Legației române din Lisabona (până în toamna anului 1944, când M. Eliade este disponibilizat de Ministerul de Externe și rechemat în țară,

---

teamă, trădare și terorism internațional=1940. Omagiu Profesorului Ioan Scurtu, vol. I, Iași, 2010, p.321-341.

³ M. Eliade, *Itinerariul spiritual*, în *Cuvântul*, 6 septembrie 1927. Eliade pleda pentru conștiința noii generații de după război care este „prima generație necondiționată istoric” deoarece dezideratul politic esențial românesc fusese îndeplinit la 1918: „Noi suntem generația cea mai binecuvântată, cea mai făgăduitoare din câte sau rânduit până acum în țară. Trebuie să ținem seama numai de elite”. El recomanda generației sale conștiința de sine forțată în experiențele și trăirile recente, argumente ce au condus tineretul spre asumarea fără rezerve a preeminenței spiritului în raport cu raționalismul de tip materialist sau hegelian.

⁴ M. Eliade, *Memorii. Recoltele solștiului*, vol. II (1937-1960), ediție M. Handoca, București, 1991, p.20; Paul Mihail (Mihail Polihroniade), *Domnul Mircea Eliade a plecat în India sau cum a rămas generația fără șef*, în *Vremea*, 29 noiembrie 1928; Gh. Buzatu, C. Ciucanu, C. Sandache, *op. cit.*, p.155-156.

⁵ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, p.225-238; Gh. Buzatu, M. Cîrstea, *Europa în balanța forțelor. 1919-1939*, București, 2007.

invitație neacceptată, de altfel). Însemnările lui Eliade ce corespund perioadei lusitane fac obiectul *Jurnalului portughez*⁶. Observațiile numeroase referitoare la operațiunile militare de pe frontul de est, considerentele politico-militare și geopolitice lansate de Eliade în paginile *Jurnalului*, în contextul evoluțiilor conflictului în Europa și pe alte continente, demonstrează intuiție și realism politic, dar mai ales un interes nedisimulat și o neliniște agonizantă privind soarta țării și a neamului românesc. Totodată, pe parcursul desfășurărilor dramatice de pe frontul de est, Eliade condamnă defetismul, spiritul *capitulard și tranzaționist* afișat de anumite cercuri politico-diplomatice românești, care sperau intim în victoria anglo-americanilor, uitând de alianța acestora cu Stalin⁷. Înfrângerea noastră în Răsărit conturează tot mai pregnant viziunea apocaliptică a comunizării României și a Europei de Est, scenariu catastrofic, dar foarte posibil, după cum evenimentele l-au confirmat⁸. Acest final dramatic ca expresie a *terorii istoriei* este tot mai prezent în conștiința savantului odată cu primele înfrângeri ale trupelor germane și mai ales după dezastrul de la Stalingrad și tragedia armatei române de la Cotelul Donului. *Teroarea istoriei* este tradusă, în concepția lui Eliade, drept o damnare geopolitică prin poziționarea „nefericită” a națiunii române în zona sudică, atât de tensionată, a istmului ponto-baltic⁹, la confluența a două tipuri de civilizație (europeană și euro-asiatică). Totodată, poziția geografică dictează misiunea grea și implacabilă de a sta de strajă la porțile Europei în calea tuturor năvălirilor, destin pe deplin asumat de poporul român de-a lungul istoriei sale bimilenare. Reflecțiile și interpretările din *Jurnal* dezvăluie nu doar interesul unui diplomat aflat în misiune în serviciul țării, cât mai cu seamă conștiința unui intelectual român, de primă anvergură, a unui „fanatic român”, după cum singur se definește¹⁰, atent și participant sufletește la catastrofa pe cale să se întâmple.

Războiul din Răsărit ca revanșă în fața Istoriei

Declanșarea Operațiunii „Barbarosa”, ce coincide pentru noi românii cu celebrul îndemn „Români! Vă ordon treceți Prutul”, adresat de către generalul Ion Antonescu Armatei, Neamului românesc și Istoriei, îi provoacă lui Eliade o stare de puternică surescitare, marcată de mândria

---

⁶ M. Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri*, ediție S. Alexandrescu, Fl. Țurcanu, M. Zanfir, București, 2006.

⁷ *Ibidem*, p.165-166.

⁸ *Ibidem*, p.160.

⁹ *Ibidem*, p.154.

¹⁰ *Ibidem*, p.156.

frenetică pe care o declanșează curajul deciziei României de a ataca colosul rus, dar și de neliniștea și îngrijorarea unui final incert. Emoțiile trăite intens îi blochează orice inițiativă creativă, îl determină să abandoneze scrisul: „Furioasa mea iubire de țară, naționalismul meu incandescent mă doboară. Nu mai pot face nimic de când România a intrat în război. Nu pot scrie. Am abandonat romanul”¹¹. Pentru Eliade, intrarea României în războiul antisovietic reprezenta o revanșă istorică, un semn că România poate însemna și face istorie și că nu rămâne doar un reper geografic pe harta Europei. Momentul 22 iunie 1941 părea să contrazică obsesia pesimistă a lui Emil Cioran, prietenul și colegul său de generație, care-și vitupera propria frustrare declarând în *Schimbarea la față a României* că „România e geografie și nu istorie”¹².

Totuși, izbucnirea războiului l-a surprins pe M. Eliade. El recunoaște că nu se aștepta „la acest război în 1941”¹³. El credea că „așa-numita colaborare ruso-germană va mai dura” și considera „că nemții au înțeles că nu pot câștiga războiul anul ăsta” și că „se pregătesc de un război lung”¹⁴. În opinia viitorului mare istoric al religiilor, atacarea URSS era „un semn de slăbiciune din partea Germaniei. Pentru că dacă ar fi fost siguri că pot zdrobi Anglia anul acesta, n-ar fi avut nevoie să mai atace Rusia; Sovietele, după victoria finală germană, ar fi făcut tot ce le-ar fi cerut Hitler”¹⁵. Totodată, Eliade remarcă just ipocrizia premierului englez W. Churchill: „...Dar văd că imperialistul meu de la Londra urlă că rușii luptă pentru libertate și trebuie ajutați împotriva invaziei hitleriste. Ce ridicolă îmi pare, încă o dată, morala acestui război britanic! Nu spui nimic când Sovietele iau Basarabia, țările baltice, jumătate din Polonia, o parte din Finlanda – urlă pentru Coridorul Danzig-ului și acum ajuți pe Stalin în numele democrației, al libertății și al creștinismului”¹⁶. Un alt pasaj din *Jurnal* sancționează ineptia liderilor democrați, aliați ai Uniunii Sovietice, manevrați cu abilitate de către Stalin: „Churchill și Roosevelt s-au întâlnit din nou la Casablanca. Și nici unul dintre oamenii lor nu văd cum îi joacă Stalin, cum sunt victima celei mai tragice farse din istoria lumii”¹⁷. În acest context halucinant, sovieticii, aliați – culmea ironiei – cu *marii democrați ai lumii*, sunt catalogați de Eliade drept „asasinii roșii” așteptați ca liberatorii Europei.

---

¹¹ *Ibidem*, p.102.

¹² Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, 1993, p.64.

¹³ M. Eliade, *Jurnalul portughez*, p.101.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p.102.

¹⁷ *Ibidem*, p.178.

Eliade urmărea cu interes desfășurarea evenimentelor, le cântărea și aprecia importanța doar prin prisma consecințelor privind marea încreștare în care era angrenat poporul român. Viitorul României și a neamului românesc reprezenta, în sistemul propriu de reflecție al filosofului, numitorul comun de raportare la evenimente. Comentând un discurs al lui Churchill, Eliade își exprimă furia și, nu în ultimul rând, îngrijorarea față de „timpurile” preconizate de premierul englez: „Sunt însă român. De lucrul acesta nu mă mai pot desolidariza acum. Și, așa cum văd eu lucrurile, *timpurile splendide* ale lui Churchill, dacă se vor împlini după dorința inimii lui, implică desființarea națiunii și a statului român... Agonizez numai la gândul că Churchill ar putea avea dreptate! Căci, în ceea ce mă privește, n-aș mai putea accepta istoria fără România așa cum am cunoscut-o eu... Niciodată n-a fost mai cumplită lupta în cugetul meu, în carnea mea, între speranță și deznădejde ca acum. De aceea, producția mea e paralizată. Orice creație e suspendată de mersul operațiilor pe frontul rusesc”¹⁸. La 4 ianuarie 1943, concomitent cu evenimentele grave de pe Frontul de Răsărit, Eliade, într-o teribilă stare de depresie, reevaluează în *Jurnal* tema sumbră a previziunilor lui Churchill despre *lumea nouă* statuată de învingători: „...Disperarea de anul trecut revine... Totul mi se pare inutil și absurd, dacă o lume nouă se va face cu prețul dispariției României ca stat și ca națiune. Nu mă interesează nici un fel de paradis terestru (în care, de altfel, nu cred) dacă e dobândit cu sacrificarea neamului meu. Niciodată n-aș fi crezut că voi ajunge la disperare metafizică plecând de la politică și naționalism”¹⁹.

Momentul Stalingrad îl marchează profund pe M. Eliade. Dezastrul de pe Frontul de Răsărit îi produce dureri aproape fizice, simptom care îl determină să scrie în *Jurnalul* său că: „Simt până la desfigurare agonia celor de la Stalingrad, agonia Europei”²⁰. Tragedia țării și a generației sale din perspectiva înfrângerii și comunizării României îl afectează până la anularea voinței de a scrie și îi provoacă dese sincope de inspirație: „Din toamna lui 1937, a început șirul catastrofelor. Nu mă mai pot bucura de viață, de atunci. De la arestarea băieților până la Stalingrad, numai doliu. În acest timp, am scris vreo opt cărți, dar nici o capodoperă”²¹. Dezastrul de la Stalingrad îi indică lui Eliade un anumit tip comportamental, îi refuză, practic, orice relaxare. Pentru el, predarea lui von Paullus anunța începutul sfârșitului și în consecință nu și-a mai permis distracții ieftine, călătorii: „De când a căzut Stalingradul, am refuzat orice invitație unde știam că lumea se amuză – plus

---

¹⁸ *Ibidem*, p.162.

¹⁹ *Ibidem*, p.165.

²⁰ *Ibidem*, p.178.

²¹ *Ibidem*, p.184.

cinematografe, teatre etc.”²². Veștile tragice de pe frontul răsăritean îi paralizează setea de scris, anulează voința de creație. Ceea ce mai înainte era un remediu folosit împotriva oricărei situații limită, în condițiile înfrângerii de la Stalingrad, scrisul, antidotul de succes de până mai ieri, nu mai dădea rezultat: „Cu ce voluptate m-aș lăsa acum antrenat în scrierea unei cărți de artă, religie sau metafizică! Actul gândului și al creației mele mă eliberează de toate coșmarurile acestea. Dacă nu m-aș simți atât de **român**, poate aș putea să mă detașez fără greutate chiar în muncile mele impuse de împrejurări. Dar **Corneliu Codreanu** a făcut din mine un fanatic român. Cât timp judec în istorie – iar nu în absolut – nu pot gândi nimic fără să țin seama de **neamul meu**”²³. Eliade își deplânge propria neputință de a se sustrage din cotidianul tragic configurat de știrile alarmiste de pe front, recunoscând faptul că acestea îl copleșeau și îl determinau să întrerupă orice proiect: „Unde este înțelepciunea mea, puterea de a mă detașa de lume și de durere, pe care o aveam altădată și de care eram atât de mândru? Astăzi trăiesc patetic, posedat și violentat de orice *știre* dezastruoasă, tragedia neamului meu și a Europei. Nu mă pot „detașa”, nu-mi pot găsi echilibru lucrând. Dar nici pe lucrul meu nu mai sunt stăpân”²⁴.

Observator atent al evoluțiilor politico-militare, Eliade a trăit febril știrile referitoare la deschiderea frontului italian. După dezastrul de la Stalingrad, debarcarea în Sicilia și victoriile trupelor anglo-americane conduse de generalii B. Montgomery și G. Patton pe frontul italian au determinat formarea guvernului mareșalului Badoglio și arestarea Duceului. Evident că evenimentele grave din Italia sunt răstălmăcite de Eliade drept consecințe grave a slăbirii rezistenței germano-române pe frontul din răsărit: „...Îmi spune că cineva ar fi telefonat ministrului Italiei, unde cinase, că Badoglio a fost numit șeful guvernului italian, și că Mussolini a demisionat... Și, curios, eu, care până atunci tremurasem la orice veste proastă din Sicilia, auzind de plecarea lui Mussolini – care însemna pace separată în câteva zile sau câteva săptămâni –, m-am liniștit deodată. *Fatum*. Nimic de spus, nimic de regretat. Acum, aștept să se împlinească istoria. Neamul meu va pieri în urma acestui eveniment, dar privesc calm înainte”²⁵. Dar acalmia și dezinteresul față de evenimentele din Peninsula sunt înlocuite, la scurt timp, cu disperarea. Slăbirea frontului de est prin mutarea efectivelor militare germane în Italia înseamnă pentru Eliade o și mai gravă expunere a țării în fața tăvălugului sovietic.

---

²² *Ibidem*, p.183.

²³ *Ibidem*, p.156.

²⁴ *Ibidem*, p.208.

²⁵ *Ibidem*, p.243.

Eliade și Mișcarea Legionară

„Dar Corneliu Codreanu a făcut din mine un fanatic român. Cât timp judec în istorie – iar nu în absolut – nu pot gândi nimic fără să țin seama de neamul meu” (Mircea Eliade, *Jurnalul portughez*).

Naționalismul-creștin românesc dintre cele două războaie mondiale a asimilat teme, idei și tendințe ideologice anterioare, pe care le-a adaptat noilor realități politice, demografice și sociale ale României Mari. Naționalismul-creștin interbelic a continuat, organizat și instituționalizat curentul naționalist cultural-politic antebelic, în consonanță cu principalele curente de idei ale perioadei (gândirismul, trăirismul, naționalismul integral, etnocentrismul, ortodoxismul) și în directă conexiune cu marile prefaceri, de ordin electoral și agrar, care au modificat substanțial configurația politică, economico-socială și spirituală a societății românești după Marea Unire.

Prin mișcărilor studențești din anii 1922-1923 – derulate sub egida formulei *numerus clausus* și influențate categoric de o serie de profesori naționaliști din cadrul Universității ieșene (A. C. Cuza, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescu) – apare un nucleu de lideri ai studenților care, după o scurtă etapă în care activează în Liga Apărării Național-Creștine, formațiune condusă de A. C. Cuza, în urma unor grave fricțiuni (*criza sau defecțiunea statutarilor*), au întemeiat propria organizație intitulată Legiunea Arhanghelului Mihail, la 24 iunie 1927. Din 1930, Legiunea s-a afirmat sub denumirea Garda de Fier, care, în intenția lui Corneliu Z. Codreanu, avea rolul de *combate comunismul sub toate aspectele*. Pe plan politic, legionarismul era reacția național-creștină a societății românești – și în special a tineretului – la bolșevismul internaționalist și ateu, iar pe plan doctrinar-spiritual-comportamental, Legiunea a exprimat un ethos propriu, fundamentat pe respectul față de Biserică, Monarhie, Țară, a cultivat valorile tradiției românești și creștine. Totodată, legionarii au denunțat vehement politicianismul, corupția, demagogia, abuzurile, intrând în coliziune cu autoritățile și reacționând dur, din păcate, prin violențe și asasinat. În urma deselor dizolvări, Mișcarea Legionară a activat public sub diverse titlaturi (Gruparea Corneliu Z. Codreanu, Garda de Fier, Partidul „Totul pentru Țară”), iar în anii '30 a devenit un punct de atracție pentru tineretul intelectual după exemplul *adeziunii* sau cel puțin al simpatiilor manifestate față de Mișcare de către unele personalități ale vieții culturale și universitare din epocă (Nichifor Crainic, Nae Ionescu, sociologul Traian Brăileanu, Sextil Pușcariu, prof. Dan Rădulescu, prof. Ion Protopopescu, prof. Eugen Chirnoagă, prof. Dragoș Protopopescu, prof. Nae Ionescu ș.a.). Mircea Eliade a intrat în rândurile Legiunii sub influența maestrului său Nae Ionescu. Pentru tinerii intelectuali grupați în jurul profesorului Nae Ionescu, recuperarea trecutului în perspectiva unei legitimări viabile a destinului

românesc era doar o primă etapă a devenirii noastre. Procesul trebuia să continue pentru ruperea unor bariere arbitrar impuse de vitregiile secolelor anterioare, către un original *imperialism românesc* de ordin spiritual, care să impună și să imprime *dubul românesc pe orbita universalității*²⁶. În viziunea lui Eliade, naționalismul nu reprezenta „numai iubirea de morții și pământul nostru, ci este mai ales setea de eternitate a României”²⁷. Fidel concepțiilor filosofico-politice *năiste*, Mircea Eliade – de altfel și cel mai apropiat colaborator și discipol al lui Nae Ionescu – dar și ceilalți tineri intelectuali care-i cultivau prietenia, și-au exprimat venerația pentru Profesor, urmându-l atât în plan cultural, cât și în plan politic. Astfel, Mircea Eliade recunoștea că „noi toți, discipolii și colaboratorii lui, eram solidarizați cu concepțiile și opțiunile politice ale Profesorului”²⁸, explicând, de fapt, adeziunea sa și a celorlalți tineri intelectuali la ideile naționalismului-creștin. Însă această integrare în rândurile Mișcării nu era un fapt mecanic, impus doar de *cultur* pentru Nae Ionescu. Mircea Eliade – în rând cu alți colegi de generație (Radu Gyr, Mihail Polihroniade, I. V. Vojen, Gh. Racoveanu Ion și Eugen Ionică, Vladimir Dumitrescu, Vasile Christescu, Haig și Arșavir Acterian, Vasile și Ion Băncilă, Emil Cioran, P. Țuțea, C. Noica, D. C. Amzăr, Pavel Costin Deleanu, Horia Stamatu, Aron Cotruș, Sorin Pavel, Ernest Bernea, Traian Herseni, Crișu Axente, Vintilă Horia, Iordache Nicoară – își propunea să reconsidere posibilitățile creatoare ale poporului român și credea, la vremea respectivă, în „revoluția spirituală” declanșată de curentul național-creștin²⁹.

---

²⁶ N. Georgescu, *Mircea Eliade sau „Nerăbdarea creației”*, în *Profetism românesc*, 2, *România în eternitate*, București, 1990, p.18.

²⁷ *Ibidem*, p.17.

²⁸ M. Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, p.12; M. Rădulescu, *Sandu Tudor și „Floarea de Foc”*, Suceava, 2008, p.49-52. Într-unul dintre articolele sale, poetul Sandu Tudor îl numește pe Nae Ionescu un „trezitor de conștiințe”.

²⁹ M. Eliade, *Cele două Români*, în *Vremea*, nr. 457, 4 octombrie 1936. Reținem și articolul *Ion Moța și Vasile Marin*, în *Vremea*, nr. 427, 24 ianuarie 1937, în care Eliade sesizează puterea exemplului în jertfa lui Moța și Marin, participanți la războiul civil spaniol: „...Moartea lui Ion Moța și Vasile Marin are sens mistic: jertfa pentru creștinism (...). Ca și șeful și prietenul său, Corneliu Codreanu, Ion Moța credea că misiunea tinerei generații este să împace România cu Dumnezeu, să transforme litera moartă în viață creștină, să lupte cu orice mijloace împotriva puterilor întunericului. În ceasul în care a simțit teama că Lucifer se încleștează din nou la luptă cu Hristos, Ion Moța, cruciat ortodox, a plecat dârz, cu inima împăcată, să se jertfească pentru biruința Mântuitorului”. La acel moment, Eliade preda un curs de Istoria filozofiei religiilor la Universitatea bucureșteană și vede în sacrificiul celor doi voluntari români de la Majadahonda un argument transcendent de valorificare a morții rituale ca *unică moarte creatoare* și un sens mistic de actualizarea a „unui mit central al spiritualității românești” (cf. M. Eliade, *Meșterul Manole*, Iași, 1992, p.57).

În condițiile realizării idealului național prin Marea Unire de la 1918, fiind „prima generație necondiționată istoric” – după cum anunța în *Itinerariul spiritual* – Eliade și congenerii săi au fixat și sintetizat misiunea *noii generații* în termeni ultimativi și profetici, deopotrivă: *să asigure unitatea sufletească a românilor*, reuniți în granițele firești prin efortul *generației de foc*, sau a *generației tranșelor* (al generației care luptase în Războiul de Întregire și făuriseră România Mare); și *să exprime în forme universale frumusețea și bogăția sufletului românesc*³⁰. Plecând de la aceste premise, tânăra intelectualitate interbelică a făcut apel la realitățile românești interbelice, la *tradiție*, la *specificul nostru național*, la *autenticitate*, *ortodoxie*, la *experiență mistică*, au proiectat o misiune cultural-politică românească străbătută de un duh eminentemente profetic³¹. În consecință, Eliade și generația sa au adoptat naționalismul-creștin – mai puțin ca practică politică și mai ales ca angajament cultural – sub imperativul momentului istoric interbelic și din necesitatea definirii, delimitării în raport cu ofensivele și periculoasele ideologii europene de tip totalitar. Atașamentul față de naționalismul cultural este explicat de Eliade din perspectiva menținerii specificității românești, care să stea la baza unei construcții etno-spirituale capabile a se opune agresiunii dizolvante și explicit expansioniste, dirijate atât dinspre stânga, cât și dinspre dreapta: „Fără un naționalism bine intenționat, fără a ne imprima nota noastră, apăsător, în concertul european, riscăm să fim dizolvați, înghițiți. Chestiunea nu este de a te abține, de a fi spectator, ci dimpotrivă, de a reacționa la provocările veacurilor”³². În definitiv, naționalismul creștin din România interbelică a reevaluat tradiția, ortodoxia, autenticitatea etno-spirituală țărănească în aceeași măsură în care fascismul italian a repus doctrinar în discuție universalismul Romei, iar național-socialiștii germani au invocat zeitățile păgâne... Legionarismul a redimensionat specificul național și figurile voievodale istorice care au binemeritat de la neam, tot așa cum fascismul a reluat tradiția Romei imperiale, iar nazismul a reactualizat pantheonul Walhalei³³. De asemenea, în perioada interbelică, nu poate fi contestat mirajul exercitat de către regimurile totalitare din Italia și Germania asupra Mișcării Legionare. Faptul că modelul doctrinar relevat de fascism și național-socialism a rezonat cu o anumită intensitate în ideologia legionară, nu înseamnă că legionarismul a fost influențat fundamental de fascism sau nazism. Dimpotrivă, spiritul românismului-creștin, ca bază

---

³⁰ M. Vulcănescu, *Generație*, în *Criterion*, anul I, nr. 3-4, 15 noiembrie-15 decembrie 1934, p.3-6.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p.15.

³³ *Ibidem*, p.14.

doctrinară și componentă etico-religioasă, reflectată în cadrul manifestărilor legionare, constituie un aspect „de inegalabilă originalitate”, în opinia lui Mircea Eliade, și relevă, deci, o notă discordantă în raport cu fascismul și național-socialismul³⁴.

Asemenea altor congeneri deja câștigați pentru cauza național-creștină, Mircea Eliade a scris în presa de dreapta articole elogioase la adresa liderilor legionari³⁵ și a mărturisit încrederea în proiectul spiritual-educativ demarat de Mișcare³⁶. În decembrie 1937, alături de Sextil Pușcariu, prof. univ. Ion Găvănescu, prof. univ. Corneliu Șumuleanu, prof. univ. Dan Rădulescu, dr. Nicolae Roșu, Vasile Băncilă, Eliade a răspuns chestionarului intitulat *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, lansat de ziarul oficios legionar „Buna Vestire”. În termeni definitiv, Eliade își exprima speranța că „...Un neam care a dovedit uriașe puteri de creație, în toate nivelurile realității, nu poate naufraga la periferia istoriei, într-o democrație balcanizată și într-o catastrofă civilă” și în consecință afirma, fără urmă de echivoc, încrederea în efervescența și capacitatea de transformare, la nivel individual și societal, a fenomenului național și creștin: „Cred în destinul neamului românesc; cred în revoluția creștină a omului nou; cred în libertate, în personalitate și în dragoste. De aceea cred în biruința Mișcării Legionare, într-o Românie mândră și puternică, într-un stil nou de viață, care va transforma în valori spirituale de universală circulație bogățiile sufletului românesc”³⁷.

Aceste texte – și alte câteva – îl plasează indubitabil pe Eliade *la dreapta*, iar peste ani, când s-a deschis un adevărat *dosar Mircea Eliade*³⁸, prietenii săi – care se regăseau de aceeași parte a baricadei – au încercat să explice contextul acestei poziționări demascând intoleranța și spiritul *iacobin*, demontând falsele etichetele aplicate savantului. O astfel de intervenție este semnată de Vintilă Horia, care considera că „poate nu a sosit timpul lui Eliade și că abia încă peste o generație să izbutim să ni-l facem apropiat din

³⁴ M. Eliade, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, în *Buna Vestire*, anul I, nr. 244, 17 decembrie 1937, p.1-2. După ce identifică legionarismul cu *o nouă revoluție creștină*, Eliade subliniază diferențele dintre legionarism și celelalte ideologii ale vremii: „Astăzi lumea stă sub semnul revoluției. Dar în timp ce popoarele trăiesc această revoluție în numele luptei de clasă și al primatului economic (comunismul), sau al Statului (fascismul), sau al rasei (hitlerismul), Mișcarea Legionară s-a născut sub semnul Arhanghelului Mihail și va birui prin harul dumnezeiesc”.

³⁵ Idem, *Ion Moța și Vasile Marin*, în *Vremea*, anul VIII, nr. 427, 24 ianuarie 1937.

³⁶ Idem, *Noua aristocrație legionară*, în *Vremea*, anul IX, nr. 522, 23 ianuarie 1938.

³⁷ Idem, *De ce cred în biruința Mișcării Legionare*, în *Buna Vestire*, an I, nr. 244, 17 decembrie 1937.

³⁸ C. Mutti, *Mircea Eliade, Legiunea și noua inchișiție*, ediție îngrijită, traducere și cuvânt înainte de Răzvan Codrescu, București, 2001.

toate punctele de vedere. Țin să accentuez acest lucru deoarece toți, fără excepție, cei din generația mea și a lui Mircea Eliade, am fost obligați de împrejurări să luăm poziție și nu puteam să luăm decât una singură: anticomunismul ca atitudine critică și românismul de cea mai bună calitate, clădit pe cea mai strictă poziție tradițională, care nu se putea să nu treacă prin învățătura holistică a lui Eminescu... *am stat deci toți la dreapta României și nu la stânga ei, cum stăteau cei greșiți cu dubul*. N-am avut nimic de schimbat în credințele noastre, ba dimpotrivă, aș putea spune că evoluția istorică de după 1944, ne-a confirmat în temerile noastre”³⁹.

Sub aspect organizațional, în Mișcarea Legionară unitatea fundamentală era cuibul. În general, intelectualii erau *înregimentați* în cuiburile afiliate *Familiei de cuiburi „Axa”* sau *Grupului de cuiburi „Răzleți”*. M. Eliade era integrat în cuibul *Luminița*, condus de poetul Radu Gyr, unitate ce făcea parte din *Grupul Axa*. Pe parcursul campaniei electorale din decembrie 1937, M. Eliade a făcut parte din echipa de propagandă legionară condusă de prietenul și fostul său coleg de la Liceul „Spiru Haret”, M. Polihroniade. În 1938, în contextul instaurării regimului autoritar carlist și a prigoanei declanșate împotriva legionarilor, Mircea Eliade a fost chiar membru al *Comandamentului de prigoană* în faza în care acesta era condus de Ion Belgea, angajat al Bibliotecii Academiei Române. Odată cu masivele arestări din mai-iunie 1938, Eliade a fost și el întemnițat la Miercurea Ciuc, a fost căutat de agenții Siguranței în septembrie 1939, drept pentru care motiv a părăsit domiciliul reușind să-și restabilească situația prin intervenții suspușe (Radu Rosetti, generalul Condeescu, unchiul soției sale, Nina Mares). Tot prin astfel de relații a reușit să părăsească țara, în aprilie 1940, când a primit un post în diplomație.

Relațiile lui M. Eliade cu foștii camarazi au fost întrerupte din momentul plecării sale ca atașat de presă la Legația României de la Londra. Evenimentele violente din ianuarie 1941, destul de confuze pentru Eliade, după cum el însuși recunoștea, au determinat îndepărtarea Mișcării Legionare de la putere. Eliade rămâne suspendat sub raportul informațiilor despre prietenii săi legionari și alege să-și continue activitatea diplomatică și proiectele proprii. Știa că Radu Gyr, Haig Acterian și alți colegi de generație erau în închisoare și că propria locuință fusese percheziționată⁴⁰. Pe de altă parte, Eliade fusese și el arestat în toamna anului 1938, la Miercurea Ciuc, alături de mentorul său Nae Ionescu. Cunoscuse, așadar, regimul de detenție și rămăsese impresionat de atitudinea mistică și verticalitatea „băieților”, pe

---

³⁹ M. M. Vâlceanu, *Eliade după Eliade: România în eternitate*, în *Biblioteca Bucureștilor*, anul XV, nr. 3, martie, 2012, p.20.

⁴⁰ M. Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, București, 2006, p.286-288.

care le-a descris în *Memoriile sale*⁴¹. În martie 1943, Eliade evoca o epocă începută sub semnul damnării, al „terorii istoriei”, făcând trimitere directă la momentul ascensiunii Mișcării Legionare și, în consecință, la acțiunile punitive și arestările masive din anii regimului autoritar carlist: „...Din toamna lui 1937, a început șirul catastrofelor. De la arestarea băieților, până la Stalingrad, numai doliu”⁴². Revenit în țară, în iulie 1942, Eliade ia contact cu „prieteni legionari”. Îl interesau, evident, cele patru luni de guvernare legionară, dar mai cu seamă dedesubturile debarcării Legiunii de la putere: „Îmi continuu ancheta mea printre prietenii legionari: ce s-a întâmplat, și de ce la 24 ianuarie? Mă conving tot mai mult că li s-a întins o cursă, în care au căzut ca niște naivi. Observ că în burghezie a dispărut refrenul *jeftuitorii-rebelii*. În fond, Emil Bulbuc⁴³ are dreptate: „*Să mi se arate un singur legionar care s-a îmbogățit sub regimul legionar*. Interesantă expresia prietenilor mei: *Așa zisa victorie a legionarilor de la 6 septembrie*”⁴⁴. În acest context, al întâlnirilor cu congenerii săi, mulți dintre ei simpatizanți ai Legiunii, Eliade asistă, oarecum distant, deși își recunoaște calitatea de aderant legionar, la o discuție polemică iscată între Mircea Vulcănescu și Constantin Noica: „Discuția vehementă de la Mircea Vulcănescu dintre Dinu Noica și ceilalți în legătură cu Legiunea. Dinu îi acuză că își fac culcuș comod la adăpostul formulei *noi ne mulțumim să fim tehnicieni și să servim statul sub orice formă ar avea el*. Dinu îi întrebă: *Ce ați făcut când a fost ucis Codreanu? Când ați votat Constituția? Plebiscitul? etc.* Intervin episodic în discuție, mărturisind că, **deși legionar**, am suspendat orice judecată politică internă atâta timp cât durează războiul cu Rusia. Dinu îmi răspunde că războiul nu e un lucru decisiv. Că decisivă este numai problema morală – participarea sau nu la un stat care astăzi e condus de un Carol al II-lea, mâine de mareșal, poimâine de un soviet, și a te strecura fără probleme de conștiință, spunându-ți pur și simplu că ești *tehnician*”⁴⁵. Eliade – ca și Vulcănescu, de altfel, care îi reproșează lui Noica faptul că „Legiunea creează un nou dreyfusism”⁴⁶, responsabilizând pe toți pentru neimplicare, dar uitând erorile șefilor Mișcării – se delimitează de

---

⁴¹ M. Eliade, *Memorii*, vol. II, p.26-31.

⁴² Idem, *Jurnalul portughez*, p.184.

⁴³ Emil Bulbuc (1914-1946), doctor în Medicină, absolvent al Facultății de Medicină din Cluj, președinte al Centrului Studențesc „Petru Maior” și secretar al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România, organizație reprezentativă a studențimii interbelice. A participat la Congresul studențesc de la Târgu Mureș (aprilie 1936). A aderat la Mișcarea Legionară și a ocupat postul de secretar general al Ministerului Sănătății în perioada octombrie 1940 - ianuarie 1941.

⁴⁴ M. Eliade, *Jurnalul portughez*, p.132.

⁴⁵ *Ibidem*, p.133.

⁴⁶ *Ibidem*.

spiritul sectar cultivat în conspirativitate de simpatizanții Mișcării, realizând efortul colosal pe care îl depune armata și țara în războiul anti-sovietic. Pericolul comunizării și slavizării îl determină pe Eliade să „suspende” orice apreciere politică de ordin intern și să dea tot creditul Mareșalului Anonescu, sancționând dur obtuzitatea „claselor dominante”, simpatizante ale anglo-americanilor, chiar în condițiile alianței lui Churchill și Roosevelt cu Stalin: „România și chiar neamul românesc (în elementele lui de continuitate istorică și culturală) trec cea mai mare criză din existența lor. Suntem vecini cu un imperiu de vreo șase ori mai mare decât întreaga Europă; cu 200 de milioane de locuitori și care în anul 2000 vor ajunge circa 400-500 de milioane; cu un spațiu economic și geopolitic formidabil; cu o mistică socială ecumenică și populară mai ales la sfârșitul războiului (foamete, sărăcie, ruini, revolte, deznădejde etc). În fața acestui colos în marș victorios, o Românie bolnavă, optimistă și credulă. O clasă dominantă care așteaptă totul de la ura ei împotriva nemților”⁴⁷. Pasajul de mai sus corespunde zilei de 7 iunie 1943, la aproape un an de la întâlnirea lui Eliade cu prietenii săi din țară. Iată, deci, și un posibil răspuns pe care Eliade i l-ar fi putut oferi lui Dinu Noica în contextul polemicii acestuia cu M. Vulcănescu, acuzat de non-combat pe linie legionară, de beneficii și sinecuri guvernamentale asigurate prin postul său de „tehnician”. În fapt, *filipica* lansată de Noica era adresată indirect și lui Eliade, consilier cultural la Lisabona, totodată, lui D. C. Amzăr, atașat de presă la Berlin, lui Emil Cioran, consilier cultural în cadrul legației noastre de pe lângă guvernul de la Vichy și lui Aron Cotruș, atașat cultural la Madrid. În esență, reflecția lui Eliade este determinată de contextul anului 1943: dezastrul de la Stalingrad, moment după care perspectivele sovietizării României se creionează tot mai clar, mai acut, mai tragic.

Defetism și germanofobie = Trădarea și Tragedia Neamului

În paginile *Jurnalului* său, Eliade denunță defetismul, obtuzitatea, „imbecilitatea” anumitor români, unii dintre ei funcționari de stat, chiar diplomați: „Căderea Tunisiei (ocupate de trupele anglo-americane n. n.) a fost sărbătorită cu șampanie de aceiași români care n-au băut șampanie la nici o victorie germană împotriva Rusiei. Aceiași tragică iluzie pe care o are legația noastră din Lisabona și, probabil, de peste tot. Nimeni nu vede faptul simplu că, dacă rușii nu pot fi bătuți, căderea Germaniei va aduce după sine ocuparea României de către sovietici cu tot ce urmează: execuția celor 100.000 de oameni care, în pofida păcatelor lor, alcătuiesc astăzi fenomenul românesc”⁴⁸. În noiembrie 1942, eșecul trupelor germane în nordul Africii îi

⁴⁷ *Ibidem*, p.199-200.

⁴⁸ *Ibidem*, p.200.

induce o stare de adâncă disperare: „Evenimentele din nordul Africii (înfrângerea lui Rommel, debarcăările anglo-americanilor) m-au tulburat enorm între 6 și 8 noiembrie. Insomnii, coșmare, deprimare. Vedeam, ca de obicei, totul referindu-se la țara mea. Îmi spuneam că diviziile germane retrase de la Stalingrad pentru a fi trimise în Franța vor fi înlocuite prin divizii românești; că, în orice caz, unui român înțelept nu-i poate conveni o înfrângere a Axei, *acum*, când armata noastră e pe Volga etc. Inutil să adaug că toată legația noastră din Madrid, ca și cea de la Lisabona, de altfel, exultă de bucurie...”⁴⁹. În acest cadru, Eliade face apel la istorie, comparând lansarea Imperiului otoman ca factor determinant în politica europeană, imediat după cucerirea Constantinopolului, cu „intrarea activă” a Uniunii Sovietice în politica mondială, cu statut de mare putere, agreată și legitimată de marile democrații occidentale. Aceste perspective geopolitice erau total neinteresante și ignorate de anglofili, motiv pentru care Eliade se arată extrem de iritat în desele discuții abordate pe această temă: „Ceea ce mă exasperează în discuțiile cu filoenglezii, care se bucură de o eventuală înfrângere a Germaniei, este că pasiunea lor politică îi face să uite faptul decisiv al actualului război: intrarea activă a Rusiei în istoria mondială. Tot așa se băteau, pe timpuri, latinii și cu grecii la Constantinopole, lăsând pe turci să pună piciorul în Europa. Apoi, trei sute de ani, tot noi, poporul român, a trebuit să sângerăm pentru ca turcii să nu ajungă în inima Europei. De data aceasta, nu știu dacă se va mai repeta istoria”⁵⁰. De altfel, personalul Legației române de la Lisabona era alcătuit din funcționari de carieră, oameni ai *vechiului regim*, carliști și anglofili înfocați. Șeful misiunii diplomatice din capitala Portugaliei era Victor Cădere, recunoscut în mediile diplomatice și politice drept un vechi intrigant carlist, care i-a creat și mici probleme și dificultăți tânărului consilier cultural – cunoscută fiind simpatia lui Eliade pentru Legiune și pentru politica pro-Axă – imediat ce acesta fusese expulzat de la Londra și numit în funcție la Lisabona. De asemenea, Brutus Coste fusese însărcinat cu afaceri la Washington și, deși un partizan înfocat al anglo-americanilor, a păstrat relații amicale cu Eliade, ba mai mult, filosoful a beneficiat constant de ajutoare bănești din partea soților Coste (Brutus și Tanți), atitudine răsplătită, peste ani, în 1949, când Eliade va dedica soților Coste cartea sa, *Le Mythe de l'eternel retour*. Totuși, simpatiile pro-aliate afișate fără echivoc în cadrul micii comunități românești din capitala lusitană l-au agasat pe tânărul consilier cultural, care s-a declarat adânc decepționat de ineptia calculelor politice ale colegilor, de lichelismul postulat la rang de conduită și etichetă diplomatică și, nu în ultimul rând, de

---

⁴⁹ *Ibidem*, p.150.

⁵⁰ *Ibidem*.

lipsa lor de patriotism. Acest tip de *român*, salonard și lichea, tranzacționist și sperjur al tuturor principiilor și credințelor, îi repugna lui Mircea Eliade, cel care se simțea „atât de român” în condițiile în care crescuse alături de Nae Ionescu, „maestrul”, „ghidul” său spiritual și mentorul unei teribile generații de intelectuali⁵¹, în contextul în care aderase la o mișcare naționalist-creștină, a cărui fondator și conducător îl transformase într-un „fanatic român”, după cum Eliade însuși recunoaște în paginile *Jurnalului* său⁵². Hotărât lucru că tânărul Eliade se simțea aproape străin în acel mediu care nu rezona sentimental cu neliniștea și credințele sale despre rostul războiului sfânt anti-sovietic, despre misiunea și destinul neamului românesc: „Sunt atât de înspăimântat de viitorului neamului meu, încât toată viața mea autonomă și forța mea de credință sunt suspendate. Fac eforturi silnice ca să mă dezbar de această obsesie (ce are să se întâmple cu România dacă nu se rezolvă militarmente problema Rusiei?!), ca să pot lucra, să pot gândi, să pot *trăi* chiar. Pentru că viața mea a ajuns o agonie, cu atât mai completă cu cât am impresia că aici la Lisabona, sunt singurul care o suport. Ceilalți, băieți buni, de altfel, ciocnesc paharele în cinstea victoriilor anglo-americane, uitând că diviziunile noastre sunt pe Volga”⁵³. Starea depresivă este accentuată nu doar de polemicile nesfârșite cu „băieții buni” – o altă fațetă a „băieților deștepți”, demascați în toată goliciunea lor intelectuală și sufletească într-un articol din 1936⁵⁴, cât mai ales de perspectivele sumbre ale culturii și civilizației românești amenințate cu dispariția.

Nu doar la Lisabona și Madrid⁵⁵ întâlnește Eliade o astfel de atmosferă defetistă. Înainte de a călători spre București, unde ajunge la 13 iulie 1942, M. Eliade a trecut prin Berlin unde a stat două zile discutând îndelung cu prietenul și colegul său de generație Dimitrie Cristian Amzăr și el student și discipol al profesorului Nae Ionescu. Consilier cultural al Legației noastre din capitala Reich-ului, Amzăr îi descrie lui Eliade atmosfera apăsătoare care domnește în sânul Legației, pe care el, ca legionar și om al lui Nae, trebuie să o suporte. În primul rând Amzăr denunță „pesimismul” și „anglofilia” funcționarilor români din capitala Germaniei, faptul că simpatiile anglo-americane îi împiedică să vadă jocul perfid la care se pretează democrațiile occidentale ajutând Armata roșie și pe Stalin. Eliade pleacă deprimat de la Berlin, constatând obtuzitatea funcționarilor de la Legația noastră și consemnând, pe de altă parte, în baza unor informații primite de la Amzăr și curierul Voinescu, posibile tracasări ale

---

⁵¹ Idem, *Memorii*, vol. II, p.12.

⁵² Idem, *Jurnalul portughez*, p.156.

⁵³ *Ibidem*, p.155.

⁵⁴ Idem, „*Diurnele*” generației tinere, în *Vremea*, an IX, nr. 440, 7 iunie 1936, p.2.

⁵⁵ Idem, *Jurnalul portughez*, p.150.

S.S.I-lui, care continuă vânătoarea de legionari. Astfel, în timpul unei deplasări în țară, colegul său Amzăr întâmpinase o serie de greutăți din partea serviciilor secrete românești, care îi refuzaseră viza pentru Germania timp de șase săptămâni. Deși nu o scrie explicit în *Jurnal*, Eliade lasă să se înțeleagă paradoxul unei atât de precare, injuste și păguboase atitudini din partea serviciilor secrete române, care nu observă deserviciile aduse cauzei comune germano-române în raport cu războiul antisovietic de către funcționarii anglofilii, în schimb sunt urmăriți informativ simpatizanții legionari, cu siguranță cei mai fideli partizani ai războiului antibolșevic, antirusesc : „Vizita berlineză mă deprimă. Toată lumea de la legație cu care vorbesc e pesimistă și anglofilă. Cucerirea Voronejului (operațiune de succes a trupelor germane n. n.) nu e luată în seamă. Cineva îmi spune (Amzăr n. n.) că în ziua în care a căzut Tobrukul (cucerit de corpul expediționar german din Africa, condus de mareșalul Rommel n. n.), toată legația noastră din Berlin avea dureri de cap și cerea servitorilor aspirine... După cinci ani găsesc Berlinul mai trist... Văd, și petrec aproape tot timpul cu tinerii de la serviciul de presă. Amzăr îmi spune să mă feresc în țară, căci pe el, Serviciul Secret l-a ținut șase săptămâni fără viza de ieșire. Mai amuzant decât asta: curierul Voinescu, cu care dorm în aceeași cameră la Eden, îmi spune că e o rușine ce se întâmplă în țară cu serviciile secrete, îndeosebi cu urmărirea legionarilor, se cheltuiește aproape un miliard...”⁵⁶.

Obtuzitatea unor cercuri politice, germanofobia accentuată a personalului diplomatic al Legației române de la Lisabona și nu numai, îl determină pe Eliade să creioneze în culori sumbre viitorul României și al său personal. Cu ani în urmă, într-un articol din „Vremea”, în 1937, tânărul filosof și gazetar sesizase incoerența, corupția și demagogia ieftină a politicilor interne promovate de elita interbelică⁵⁷. În aceeași cheie trebuie decriptată și acuza lansată în 1943 împotriva oamenilor politici care vor „să se aranjeze cu anglo-americanii”, uitând de pericolul sovietic: „**În această furtună hotărâtoare piloții sunt orbi**”⁵⁸. Eliade utilizează aceeași formulă din articolul său interbelic pentru a responsabiliza pe cei pe care el îi considera inabili, chiar neaveniți, dar care conduc totuși destinele poporului român în teribila înclăstare: „Jertfa noastră de sânge e compromisă de jocul idiot al conducerii noastre politice, care încearcă un joc dublu, cu anglo-saxonii, pierzând și ceea ce câștigasem de la nemți, nedobândind nimic de la anglo-americieni. Marele Ică a făcut politică sută la sută cu nemții, și tot el

⁵⁶ *Ibidem*, p.130.

⁵⁷ Idem, *Piloții orbi*, în *Vremea*, an X, nr. 505, 19 septembrie 1937, p.3.

⁵⁸ Idem, *Jurnalul portughez*, p.200.

vrea să facă acum o politică cu anglo-americanii, trimițând emisari imbecili, care sunt prinși de Gestapo și care ne costă noi divizii pe front”⁵⁹.

Inaderența sa la spiritul de „gașcă”, oportunismul *amicilor* săi diplomați, talentul meschin al acestora de a exploata orice situație – inclusiv nenorocirea țării – în interes personal, îl fac pe Eliade să se refugieze în scris. Dar și acest refugiu, care-l liniștea altădată, se dovedește neprimitor și ineficient: „Dar trebuie să scriu. Pentru că, vorbind drept, nu putem fi siguri de nimic, dacă înving roșii, și eu, și opera mea, și neamul meu – dispărem. Asta nu înseamnă să renunț la vocația mea și la datoria pe care mi-am impus-o: să lucrez până la urmă, orice s-ar întâmpla și oricât aș fi de sigur că munca mea e zadarnică”⁶⁰. Nostalgia *mansardei*, mic templu de reflecție și creație, îl reintroduce în peisajul bucureștean al tinereții sale, dar îl catapultează implicit în actualitatea dureroasă a Bucureștiului supus bombardamentelor aviației americane și, mai ales, îi reconfigurează tragic încheștarea supremă pe care o trăiește neamul românesc în conflictul din Răsărit. Dramatismul retragerii armatei române din fața tăvălugului rusesc îi induce o stare de maximă nervozitate și lipsă de concentrare: „Unde este înțelepciunea mea, puterea de a mă detașa de lume și de durere, pe care o aveam altădată și de care eram atât de mândru? Astăzi trăiesc patetic, posedat și violentat de orice *știre* dezastruoasă, tragedia neamului meu și a Europei. Nu mă pot „detașa”, nu-mi pot găsi echilibru lucrând. Dar nici pe lucrul meu nu mai sunt stăpân”⁶¹.

Actul de la 23 august 1944 l-a bulversat total pe Mircea Eliade. El avea să consemneze în *Jurnal* că „luna august 1944, și îndeosebi a doua ei jumătate, a fost cea mai groaznică lună a mea”⁶². Evenimentele din România au coincis cu înrăutățirea stării de sănătate a soției, Nina Mareș, de care Eliade se simțea legat „mai mult decât prin dragostea și prietenia noastră; suntem legați prin *istoria* pe care am trăit-o sau am făcut-o împreună”⁶³. Ideea pierderii ființei dragi se împletește delirant cu drama țării ocupate de Armata roșie și de perspectiva sumbră a comunizării și slavizării României. După ore de priveghere la capul muribundeii sale soții, Eliade asculta deprimat știrile din România: „Noaptea – atârnați de radio și telefon, în așteptarea veștilor din România. De la capitulare, n-am mai putut face nimic altceva decât să ascultăm la radio, să citim ziare și să dăm telefoane la prieteni pentru știri. Trăiam tensiuni variate: de mai multe ori

---

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p.156.

⁶¹ *Ibidem*, p.208.

⁶² *Ibidem*, p.242.

⁶³ *Ibidem*, p.243.

pe zi eram resemnați, fericiți sau deprimați”⁶⁴. Știrile controversate de la radio și din presă, dar mai ales veștile alarmante din țară primate telefonic de la prieteni și de la românii refugiați din calea trupelor sovietice (cazul lui N. I. Herescu, președintele Societății Scriitorilor Români, ajuns în Portugalia cu fiica și soția și găzduit de Eliade), îi provoacă lui Eliade o stare confuză definită de el drept „pur și simplu o întunecare a minții”, manifestată prin neurastenie, surmenaj și febră continuă, concluzionând, încă o dată, că „luna august a fost infernul meu”⁶⁵. Eliade nu condamnă explicit pe artizanii rocadei de la 23 august 1944 – apreciată atunci și mai târziu în diverse cercuri ale exilului, drept un act de trădare – dar paginile *Jurnalului*, anumite pasaje în care Eliade condamnă defetismul și ineptia unor cercuri politico-diplomatice din țară și străinătate, pot dezvălui adevărata opinie despre actorii dramei de la 23 august. În acest cadru se înscrie și relatarea/reluarea considerentelor subliniate de Eliade în cazul *defecțiunii* Italiei: „Capitularea Italiei – pe care toată lumea o aștepta, dar nu în halul acesta de perfidie (armistițiul semnat la 3 septembrie) – m-a făcut să-mi pierd și bruma de speranțe care îmi mai rămăsese. Probabil că nemții vor retrage noi divizii de pe frontul rusesc, ca să întârzie ocuparea Italiei de către Aliați. Și cum nu mă interesează – ca român – decât frontul răsăritean, nu mai văd nimic înainte. Singura salvare ar fi ca Aliații să debarce în Balcani. Dar mă îndoiesc că Stalin le va îngădui asta. Ultimul simpatizant al Italiei la Lisabona – eu eram acela – întoarce și el capul și scuișă. Niciodată n-am crezut că italienii pot fi lachei. Acum m-am convins. Ieșirea lor din război e tot atât de rușinoasă ca și intrarea lor în război. Sper să trăiesc atâta, încât să asist la diaspora italienilor transformați în chelneri și cântăreți și închirierea Italiei la societăți de turism”. Aprecierile lui Eliade sunt extrem de dure la adresa „perfidiei” italienilor și a celor care au complotat pentru arestarea lui Mussolini și ieșirea din război. Chiar dacă relatările lui Eliade despre arestarea Mareșalului Antonescu, capitularea României, transformarea în prizonieri de război a 130.000 de militari români lipsesc din paginile sale memorialistice, suntem pe deplin îndreptățiți să interpretăm tăcerea sa ca o imensă deziluzie față de actul de la 23 August 1944. Dacă trădarea italienilor a fost plastic vituperată, ba mai mult, o notează și o subliniază în *Jurnal*, pentru ca să-și amintească „mai târziu de poltroneria italienilor”⁶⁶, actul de la 23 august este lăsat sub tăcere. Deznădejdea lunii august 1944, bine accentuată în memoriile sale, se datorează atât bolii agravante a soției, cât și capitulării României. Credem că Eliade se considera mult prea român pentru a mai sublinia, încă o dată, în scris, rușinea trădării, dar mai ales tragismul scenei arestării Mareșalului. Totuși, într-o scrisoare adresată lui Alfredo Pimenta,

---

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, p.238.

istoric, poet și scriitor portughez (1882-1850), Eliade alege să cauționeze acțiunea de la Palat, încercând să-i găsească regelui circumstanțe atenuante, scriindu-i prietenului său, naționalist și susținător de marcă al lui Salazar și al conceptului de *Estado Nuovo*, că: „Regele a ales singura soluție care, deși tragică, asigură cel puțin un minim de existență națională”⁶⁷. Desigur, în sistemul său valoric bulversat de tragedia neamului, Eliade considera monarhia singurul bastion al ideii de stat și suveranitate națională. Naționalist și „fanatic român”⁶⁸, departe de țara ocupată de Armata roșie și supusă **terorii istoriei**, Eliade se ancora, se *agăța* disperat de **orice** ar fi putut reprezenta speranță dăinuiri românești.

În *Studiile introductive* care preced *Jurnalul portughez*, Sorin Alexandrescu transpune o variantă prescurtată a capitolului *Jurnal profesional* din lucrarea sa intitulată *Mircea Eliade, dinșpre Portugalia*, București, 2006, p. 124-142. Inserția respectivă, numită de Sorin Alexandrescu *Cumpăna apelor*, reflectă angoasa și tribulațiile lui Eliade, devenit din ce în ce mai conștient de tragedia României. Odată căzută în robia sovietică, Eliade conștientizează „cât de inutile au fost, de atâtea secole, jertfele românismului” și că moartea creatoare – argumentată pe parcursul *Comentariilor la Legenda Meșterului Manole* (scrise în intervalul 10 februarie - 20 aprilie 1943 și publicate la București în iulie) – este golită de sensul jertfelnic în cazul dispariției neamului românesc sufocat „de cele mai abjecte elemente slave”⁶⁹. Totodată, S. Alexandrescu sugerează că Eliade nu a reușit să scrie romanul *Apocalips* – intenție dezvăluită, de altfel, în *Jurnal* – din cauza stării sufletești febrile pe care o parcurgea. Acest proiect nu a fost definitivat deoarece Eliade trăiește delirant propria dramă (a intelectualului român conștient de rostul și destinul său), care se confundă din ce în ce mai mult cu drama țării căzute sub ocupație sovietică. Prin urmare, *Apocalipsul* nu a mai fost scris, fiindcă Eliade a conceput *Jurnalul portughez*, care evocă, de altfel, temele și motivele constitutive ale proiectului abandonat. A scris, astfel, *Jurnalul* care reflectă neputința, chinurile, rateurile, suferința și moartea soției sale Nina Mareș, agonia și posibila dispariție a neamului său”⁷⁰. Exegetul operei lui Eliade conchide în finalul studiului său că *Jurnalul portughez* reprezintă în fapt „Apocalipsa lui Eliade” sau, parafrazând un alt titlu cioranian celebru, „Apocalipsa după Mircea Eliade”⁷¹.

⁶⁷ M. Eliade, *Europa, Asia, America, ... Corespondențe*, vol. II, București, 2000, p.512-513.

⁶⁸ Idem, *Jurnalul portughez*, p.156.

⁶⁹ S. Alexandrescu, *Cumpăna apelor*, studiu introductiv la *Jurnalul portughez*, p.26.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

**The war in the East and the tragic perspective of
the communization of Romania as reflected in
Mircea Eliade's memorial writings⁷²**

Abstract

In the context of the starting of the War in the East, Mircea Eliade, a press attaché and cultural councilor of the Romanian Legation in Lisbona, evokes in his Portuguese Diary a series of politico-military and geopolitical considerations, demonstrating intuition and political realism, and especially an undissimulated interest and an agonizing anxiety regarding the fate of Romania. At the same time, throughout the dramatic deployments on the east front, Eliade condemns defeatism, capitulating and negotiating spirit shown by certain Romanian politico-diplomatic circles, intimately hoping to the Anglo-Americans' victory, eluding their alliance to Stalin. The Romanian's defeat in the East more and more visibly indicates the apocalyptic vision of the communization of Romania and of Eastern Europe. This dramatic end as expression of the terror of history is more and more present in the savant's consciousness after the disaster of Stalingrad and the tragedy of the Romanian army of Cotul Donului.

Reflections and interpretations in the Diary reveal not only the interest of a diplomat on mission to serve his country but especially the consciousness of a first rank Romanian intellectual, of a "Romanian fanatic", as he would himself designate himself, attentive and participating with his heart to the catastrophe which was about to take place.

---

⁷² Rezumat tradus de Coralia Costăș.